

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN CUMHURİYET'E TÜRK YURDU DERGISİNDE EĞİTİM ANLAYIŞI⁴

(Prof. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU)⁵

Özet

Bu araştırmada 1911-1931 yılları arasında yayınlanan Türk Yurdu Dergisi'nin eğitim politikası tartışılacaktır. Bu dergi 2. Meşrutiyet'in getirdiği görece özgürlük ortamında İstanbul'da yayınlanır ve Osmanlı aydınlar dünyasında oldukça etkili olur. Dergi, İmparatorluğun içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunları irdeleyen, eleştiriler getiren ve çözümler ortaya koyan bir yayın politikası benimser. Bu yayın politikasının sonucu sorunlarının kaynağı ortaya konur ve bunlardan kurtulma yolları tartışılır. Dergideki yazılarda eğitim ezberci, cezalandırıcı ve kültüre yabancılaştırıcı bulunur. Bunun yanı sıra kız çocuklarının eğitiminin yetersizliği ele alınır.

Türk Yurdu yazarları Müslüman çocukların eğitimi, gayrimüslimlere kıyasla sorunlu bulur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ancak 1700'lerin sonlarına doğru modernleştirme çabasına girmiştir. Öte yandan halk kitlelerinin tümüne ulaşan bir eğitim politikası benimsenmemiş ve modernleşme çabası sınırlı kalmıştır. Oysa aynı süreçte gayrimüslimler eğitime büyük önem vermekteydi. Bazı Müslüman aileler, çocuklarını gayrimüslimlerin okullarına gönderiyordu. Derginin yazarları bu durumdan rahatsızlıklarını dile getiriyor, Müslüman çocukların kendi kültürlerine yabancılaşacağını savunuyordu. Türk Yurdu Dergisi'nin yazarları eğitimin bir program dahilinde milli ve laik olması gerektiğini düşünüyorlardı. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet'e, eğitim anlayışındaki süreklilik ve kopuşları dergiden örneklerle tartışmak önemlidir. Bu örnekler günümüzdeki eğitim sorunlarının kaynağına da işaret etmektedir. Dergi bu açılarından çok önemli bir tarihi kaynak niteliği taşımaktadır.

Araştırmada özgün kaynaklar kullanılmakta ve dönemin literatürü dikkate alınmaktadır. Metin analizi yöntemi ile Türk Yurdu Dergisi'nin bütün sayıları analiz edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Toplum, eğitim, modernleşme, milliyetçilik, laiklik.

⁴ Bu makalenin bir bölümü 25-27 Haziran 2014 tarihleri arasında Varsova'da gerçekleşen Türkoloji Kongresi'ne "Concept of Education From The Ottoman Empire To The Republic In TürkYurdu (Turkish Homeland) Journal (1911-1931)" başlıklı bildiri olarak sunuldu.

⁵ Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, firdevs.gumusoglu@gmail.com

CONCEPT OF EDUCATION FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC IN TÜRK
YURDU (TURKISH HOMELAND) JOURNAL

Summary:

The paper discusses education policy in *Türk Yurdu* (Turkish Homeland) Journal published between the years of 1911 and 1931. This magazine was published in Istanbul in the relative freedom environment of the 2th Constitutional Monarchy and it was quite influential among the Ottoman intellectuals.

The journal adopted an editorial policy that investigated the political, economic and social problems of the Empire's, criticised them and developed solutions. The sources of problems were explored and the way to solve them as a result of this publication policy. The Ottoman education system was criticised for being punitive, memorization oriented and culturally alienating in the articles published in the Journal. In addition, a lack of education among girls was taken as an issue.

The writers of *Türk Yurdu* Journal found the education of Muslims children problematic, compared to non-Muslims because education system in the Ottoman Empire started to be modernized towards the end of the 1700s. In addition, modernization efforts were limited in extent and education was not accessible to the masses. However, education was of great importance to the non-Muslims. Some Muslim families would send their children to the schools of non-Muslims. The writers of the Journal expressed discomfort about this issue and argued that it would alienate Muslim children to their own culture. The writers of the *Türk Yurdu* Journal suggested that education would be program based, nationalized and secular. Therefore, it is important to discuss continuity and discontinuity in education from the Ottoman Empire to the Republic with the examples from the Journal. These examples also point to the sources of present problem of education. For these reasons, the Journal is valuable as a historical source. Original sources are used in the analysis and there latest literature of the era is reviewed. All the published volumes of the *Türk Yurdu* Journal is analyzed through external analysis.

Keywords: Society, education, modernization, nationalism, secularism

1. Giriş: Türk Yurdu Dergisi'nin Düşünce Dünyasındaki Yeri

II. Meşrutiyet'ten itibaren ülkenin yaşadığı sorunlara çözüm üretmeye yönelik bütün akımlar, yeni bir toplum yaratmak ve düşüncelerini örgütlü bir yapı çerçevesinde dile getirme çabasına girişmişlerdi. Dernekler-cemiyetler şeklindeki bu örgütlenmelere en az bir yayın organının eşlik ettiğini görmekteyiz. Türk Derneği, Türk Derneği Dergisi'ni; Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Yurdu Dergisi'ni yayımlar. Türk Derneği'nin kapanmasının ardından kurulan Türk Ocakları ise Türk Yurdu Dergisi'nin yayınına dönüşür. Aynı şekilde Kurtuluş Savaşı sırasında dahi Ankara'yı destekleyen yerel gazetelerin yanı sıra bizzat Ankara Hükümeti'nin gazetesi olan Hâkimiyet-i

Milliye yayınlanmaktaydı. Bu yayınlar aracılığıyla ülkenin sorunları ve çözümleri tartışılır, kamuoyu oluşturmaya katkıda bulunulur.

Yayın organları aracılığıyla kamuoyunda düşünce sistematiği kurma, düşüncelerin başkalarına ulaşmasını sağlama, kitle bilinci yaratma ve toplumu örgütleme, son tahlilde de toplumu dönüştürme amacı bu yayınların en temel “mefkûre”sidir. Bu bildirinin eksenini oluşturan Türk Yurdu dergisi ise yazarlarının çeşitliliği, yayın hayatının uzunluğu ve toplumda yarattığı etki açısından büyük bir öneme sahiptir. Türk Yurdu dergisi, 1911’de yayın yaşamına başlar, 1931’de yayını sona erer. 20 yıl boyunca köklü siyasal dönüşümlere tanıklık eden dergi; Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nı yaşar. Yazarları zaman zaman çeşitli cephelerde savaşmaya gider. Öte yandan derginin yazarları ve okurları 600 yıl süren Osmanlı İmparatorluğu’nun da yıkıma gidişini adım adım izler. Yine derginin yazarları ve okurları Cumhuriyetin kuruluşuna katılır. Aynı zamanda Türk Yurdu dergisi imparatorluğun yıkımını önlemeye yönelik düşüncelerin ortaya atıldığı, çözümler üretildiği bir platform niteliği taşır. Türk milliyetçiliğinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan bu dergi, dönemin aydın birikimini kucaklayarak, sayfalarını onlara açmıştır. Dergide tartışılan konular ve çözüm önerileri bir bakıma Cumhuriyet’in kuruluşuna giden yolda önemli bir kilometre taşı işlevi görmüştür.

Türk Yurdu’nu yayınlama düşüncesini, ilk kez şair Mehmet Emin Bey ortaya atar. Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olarak düşünülen derginin on beş günde yayımlanmasına karar verilir. Derginin sorumlu müdürü, Mehmet Emin Bey olur. Ancak Mehmet Emin Bey, 1911’de Erzurum valiliğine tayin edilince Yusuf Akçura onun görevini üstlenir. Dergi yayımlanır yayımlanmaz büyük ilgi görür. İlk sayısı hemen tükenir, ikinci baskı yapılır ve derginin sayfa sayısı arttırılır. ⁶Dergi, 1911-1918 yılları arasında 161 sayı yayımlanır. Ancak Anadolu’nun işgali ve Kurtuluş Savaşı yıllarında (1918-1924) yayına ara verir. Bu zaman içinde derginin yazarları Kurtuluş Savaşı’na ve yeni ülkenin kuruluşuna katılırlar. Dergi 1928-1929 yıllarında hem eski, hem de yeni yazıyla yayımlanır. 1931’de Türk Ocakları’nın kendini feshettiği tarihe kadar yayını sürdürür.1942’de yeniden yayına başlar. ⁷

Türk Yurdu dergisi 1911’den, 1918’e dek; Asya bozkırlarındaki Türkler’den, Balkanlara kadar Türk topluluklarının tarihi ve kültürel bağlarını ortaya koymaya, dayanışmalarını sağlamaya, ortak sorunlara karşı tutum geliştirmeye, başarılarını duyurmaya, örnek girişimleri desteklemeye ve bir Türk burjuvazisi yaratmaya yönelik bir yayın çizgisi belirler. Özellikle Balkan Savaşı’nın sürdüğü

⁶ ANONİM, “Muhterem Okuyucularımıza”, Türk Yurdu Dergisi, Yıl: I, Sayı 2, 1 Aralık 1911, s. 25

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Firdevs Gümüşoğlu, Kemalist Toplum Modelinde Ülkü Dergisinin Yeri, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005

yıllarda, gücünü yitiren Osmanlı toplumunda “Türklük” bilinci yaratmak amacıyla yurt-yurtseverlik ve kahramanlık söylemi ağırlıklı olarak yer alır. Dergide özellikle Azerbaycan ve Tatar Türkleri’nin ekonomik ve kültürel gelişmişlikleri Osmanlı Türkleri’ne model olarak sunulur. Onlardaki milli bilincin gelişmesinden de övgüyle söz edilir. Ayrıca milli sanayi, ekonomik ve siyasi anlamda Batı’dan bağımsız bir yurt kurma amacı derginin başlıca temaları arasında yer alır. Ancak bu konular kadar önemli bir şey vardır ki o da eğitimle ilgili sorunlardır. Osmanlı Devleti’nde ağırlıklı nüfusu oluşturan köylünün eğitilip, yaşam koşullarının düzeltilmesi talebinin öncelikli olması dikkat çekicidir.

Türk Yurdu, “Türklerin faidesine çalışır”⁸ duyurusuyla çıktığı yolda, Osmanlı toplumunda “Büyük milli emeller” yaratmak, kısaca Türklük bilinci uyandırmak amacıyla oldukça başarılı olur. Dergide, Türk dünyasının içinde bulunduğu “gerilik, yoksulluk ve dayanışma eksikliği” tartışılır. Ahmed Agayef (Ağaoğlu)’na göre bunun üç nedeni bulunur: Birincisi mezhep çatışmasıdır. İkincisi; İslamiyet’in kabulüyle kendi gelenek, dil ve tarihine yeterince önem vermemedir. Üçüncüsü ise; milli bilinç yokluğudur. Ağaoğlu, milli bilinç yokluğunu sözü edilen etkenlerin hem nedeni hem de sonucu olarak görür. Türk aydınlarından “Farisi ve Arabi yazmayı kendileri için bir şeref addediyorlardı, Türk lisanı unutulma derecesine varmıştı” diye yakınan Ağaoğlu, Osmanlı’da Türklerin varlığının neredeyse reddedilişini hayretle karşılar: “...Zannedilir mi ki Goethesiz, Schillersiz, Herdersiz, Hegelsiz bir Almanya veya Puşkinsiz, Karamazinsiz bir Rusya teşkil edebilirdi”⁹ der.

Türk Yurdu’nun hemen hemen bütün sayılarında, Aydınlanma ideolojisinden etkilenildiğini ve pozitif bilimlerin ışığında konuları analiz edip, çözümler üretildiğini görürüz. Dergide, milli dil ve tarih yazımının önemi sıklıkla vurgulanır, bu doğrultuda makalelere yer verilir. Milli tarih, dil ve milli ekonominin gelişmesi içinde de eğitim olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilir.

2. Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu’nda, ordunun ihtiyacını karşılamak amacıyla açılan ilk askeri okul “Mühendishane-i Bahri Hümayun”dur.¹⁰ 1776 yılında açılan bu okul, dönemin en modern eğitimini verir. Bundan 20 yıl sonra ise (1793) “Mühendishane-i Berri Hümayun” açılır. 1940’larda açılan Köy Enstitüleri’nin mimarı, 1936-1946 yılları arasında İlköğretim Genel Müdürü olan Tonguç, söz konusu okulların açılma nedenini şöyle anlatır:

⁸ Bu cümle Türk Yurdu’nun bütün sayılarında logonun altında yer alır.

⁹ Ahmed Agayef (Ağaoğlu), “Türk Âlemi”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 4, 30 Kasım 1911, s. 17

¹⁰ Hasan Ali Koçer, Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, MEB Yayınları, İstanbul, 1992, s. 28

“Ordu İmparatorluğun sınırlarını ve varlığını koruyamıyor, donanma felce uğramış bir halde Haliç’te yatıyor. İstanbul’dan dışarıya çıkamıyor; ticaret ve ziraat halkın geçim sıkıntısını gidermeye yetmiyor, mahkemeler adalet dağıtıcı görevlerini yapamıyorlar... İslam kültürünün yayıcısı olan medrese, bu olaylardan tamamen habersiz, hayata karşı kapılarını kapatmış bir durumda çalışıyor, öğrencilerine eskimiş, bayatlamış, hayatsal hiçbir değeri kalmamış, hurafelere bulanmış dinsel bilgilerle teçhiz ederek halkın içine, okullara salıyor, çocuklara ve yetişkinlere her türlü felaket karşısında kadere boyun eğmeyi, alınyazısına razı olmayı tavsiye ettiriyordu.”¹¹

Yukarıdaki alıntıdan da görüleceği gibi eğitim yaşamdan kopmuş, toplumsal gereksinimlerin çok uzağındadır. Eğitim kurumlarında modernleşme acil bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyaçların sonucunda, önce Mühendis Mektebi, ardından da 1827’de “Tıphane-i Âmire”, 1834’te ise “Harbiye Mektebi” açılır. II. Mahmut okulun açılışında yaptığı konuşmada, eğitim dilinin Fransızca olacağını, tıp alanında Arapça eserlerin yetersiz olduğunu dile getirir. “... Fransızca öğrenmenizi istemekten maksadım, onu sırf bu dilin hatırı için öğrenmeniz değil, tıbbi öğrenmeniz ve bu bilimi adım adım kendi dilimize kazandırmaktır... Ancak bu yapıldığı zaman ülkemizde tıp, kendi dilimizde okutulur hale gelecektir”.¹²

Zorunlu ilkokul eğitimi için ilk yasa 1824’te, II. Mahmut döneminde çıkarılır. Bu yasaya uymayan velilerin cezalandırılacağına yasada yer alması önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Öte yandan 5-6 yaşlarında çırak olarak çalıştırılan çocukları korumaya ve çocuk emeğinin sömürsünün engellenmesine ilişkin ilk yasaklama da bu yasada karşımıza çıkar. Yasada, çocukların eğitim almaları zorunlu tutulmuş, çıraklık yaşına gelenlerin ise “izin belgeleri” olduğu takdirde çalışabilecekleri belirtilir.¹³

Osmanlı’da eğitim ilk kez Mekatibi Umumiye Nezareti adı verilen kurum tarafından, merkezi olarak planlanır.¹⁴Sıbyan Mekteplerine ilişkin yönetmelik 1847’de yayınlanır. Yönetmeliğe göre Sıbyan Mekteplerinin öğrenim süresi dört yıldır ve altı yaşındaki her çocuk okula devam etmek zorundadır. Bu talimatnameye uymayan veliler hakkında yasal işlem yapılacağı belirtilmiştir. Bu yönetmeliğe göre okuma ve yazmaya daha fazla önem verilir ve falaka yasaklanır. Öğrencilere

¹¹ İsmail Hakkı Tonguç, Eğitim Yolunda Canlandırılacak Köy, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 101

¹² Osman ERGİN, Agk., s. 293.

¹³ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 105

¹⁴ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 114

yumuşak davranarak onların okulu benimsemeleri amaçlanır. Aynı dönemde Terakki Gazetesi'nde okullardaki şiddete karşı yazılar yayınlanır.¹⁵Öte yandan bu okullardaki eğitimin eksenini din ve ahlak eğitimi oluşturur.

Eğitim alanındaki başıbozukluk, 1869'da Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın çıkarmış olduğu "Maarifi Umumiye Nizamnamesi" ilkokul eğitimine ilişkin ilk modern yasa olduğu belirtilmektedir. Bu nizamname ile "köylerde ve mahallelerde sıbyan, beş yüz evli kasabalarda rüştiye, bin evli kasabalarda idadiye ve vilayet merkezlerinde sultaniye" açılması yasal güvence altına alınır. 1858 yılında ilk kız Rüştiye'leri açılır. Kız Rüştiyelerinin açılış nedeni kızlara uygun görülen geleneksel değerlerle ilgilidir. Kızların cahil kalması istenmez. Çünkü iyi eğitilmiş kadınların "eşlerine bağlı", "eve saadet getirecek" ve "iyi çocuk yetiştirmek" konusunda başarılı oldukları varsayılır.¹⁶

1862'den itibaren Sıbyan Mektepleri'nin adı İptidai Mektepleri olarak değiştirilmiştir. 1867'den itibaren de Sultanilerin (liselerin) düzenlenmesine geçilmiştir. Mektebi Sultani yani Galatasaray Lisesi'nin açılması bu döneme denk gelir. Sultan Abdülaziz, Avrupa gezisinden çok etkilenir Fransızca eğitim yapan bir okul açılması düşüncesi gündeme gelir: "Hidematıdevletin (devlet hizmetlerinin) her nevine(türüne) kesbi liyakat ve mekatibi aliyede(yüksek okullarda) ikmali malumata (bilgi öğrenmeye) tahsili liyakat eylemek üzere Avrupa lisanlarına muadil (denk) ve Fransız mektepleri programına mutabık (uyumlu) olup Türkçe ile Fransızcanın aynı derecede tedris edilmesi (öğretilmesi) gayesi ile açılmıştır."¹⁷ Fransa hükümeti bu okula seçkin öğretmenler tayin etmiş, okulda zengin bir kütüphane, laboratuvar ve müze kurulmuştur.

1867'de ise eğitim süresi beş yıl olan Askeri Tıbbiye açılır ve dersler Türkçe okutulur. Okula ayrıca bir de hazırlık sınıfı eklenerek eğitim süresi yedi yıla çıkarılır. Ders kitapları için tercüme yapacaklara büyük mükâfatlar verileceği duyurulur.¹⁸Darül muallimin (Erkek Öğretmen Okulları) ise 1847 yılında açılır. 1870 yılında ise Kız Öğretmen Okulları olan Darül muallimat açılır. Islahat Fermanı'nın ardından (1856) azınlıklar kendi okullarını açma hakkına kavuşurlar.

1911 yılında çıkarılan "Tedrisatı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı" (Geçici İlköğretim Yasası) Emrullah Efendi'nin Nazırlığı sırasında çıkarılır. Bu yasaya göre ilköğretim parasızdır. Her köy ya da mahallede en az bir ilkokul bulunacaktır. Burada çocukların zihinsel gelişimlerini sağlayacak ve temel bilgileri kazandıracak bir eğitim verilecektir. İlkokulların öğretim süresi dört yıldır. Emrullah Efendi ilköğretim programlarına din bilgisi, ahlak bilgisi, medeni ve kanuni bilgi, coğrafya, tarih, fen bilgisi, köy iktisat ve sağlığı gibi dersler koymuştu. Bu dönemin en önemli ihtiyaçları; eğitime

¹⁵ İsmail Hakkı Tonguç, Agk., s. 117-119

¹⁶ Hasan Ali Koçer, Agk., s. 67

¹⁷ Osman ERGİN, Age., s. 402.

¹⁸ Hasan Ali Koçer, Age., s. 78.

uygun binalar, nitelikli öğretmen, pedagojik olarak hazırlanmış öğrenci düzeyine uygun ders kitaplarıdır. Emrullah Efendi, okulların öğretmen ihtiyaçlarının 70.000 bin civarında olduğunu, ancak ilköğretim pedagoji bilgisine sahip olanların, bunun yüzde 1'i kadar bile olmadığını söylemiştir. En acil sorunun ilköğretimin düzenlenmesi olduğunu belirtir.¹⁹

İttihat ve Terakki Partisi'nin en büyük amacı, eğitimi milli hale getirmektir. 1913 yılındaki İttihat ve Terakki Kongresi'nde eğitimle ilgili kararlar alınmıştır. Avrupa'dan uzmanlar getirtilip eğitimde reform için neler yapılabileceğinin belirleneceği ve yeni eğitim programlarının hem dini ve hem de milli olacağı belirtilmiştir.²⁰ İttihat ve Terakki kızların eğitimine de büyük önem vermiştir. Bu dönemde Fransız Kız Sanayi Mektebi, Kız Muallim Mektebi, Vilayet Kız Rüştiyeleri, Kız Sultanileri açılmıştır. İlk kız lisesi İstanbul İnas Sultanisi adı altında 1913 yılında eğitime başlamıştır. 1916'da kızlar için bir Darülfünun açılır. Böylece kadınların kamusal alanda eğitimli ve ücretli çalışan olarak yolu açılmış olur.

3. Dergide Eğitimin İçeriğine Yönelik Tartışmalar

Türk Yurdu dergisi için imparatorluk coğrafyasında, dahası Müslüman dünyada eğitim önemli bir sorundur. Sorunun boyutlarını ortaya koymak için öncelikle Batı'da eğitimle ilgili neler yapıldığına bakılır. Bu amaçla Batı'daki pedagoji alanındaki tartışmalara dergide yer verilir. Dergini yazarlarından Nafi Atuf (Kansu), hem Batı'nın hem de Osmanlı'nın kaynaklarına gönderme yaparak yazdığı makalesinde eğitim aracılığıyla genç kuşakların yeteneklerinin keşfedilmesi gerektiğine değinir. Ona göre dışarıdan terbiye ihraç edilemez. O, çocukların ruhsal ve fiziksel gelişimlerini yakından takip eden bir eğitim anlayışını savunur.²¹ Bu düşünceler Osmanlı eğitimcileri için oldukça yenidir. Öte yandan Türk Yurdu dergisinde Batı'da bir akım haline gelen "Yeni Okul" anlayışına da yer verilir. Rousseau, Pestalozzi ve Spencer'in yaklaşımlarını göz önünde bulunduran Herman Lich'in pedagojisi anlatılır.²² Derginin yayın yaşamının ilk yıllarından itibaren eğitim sorununa yer vermekle birlikte, yeterince makale yayınlamadığı gerekçesiyle eleştirilir. Dergide yer alan açıklamadan da görüleceği gibi konuyla ilgili yeterli sayıda uzman yoktur. Az sayıda uzman da zaten eğitimle ilgili dergilerde yazmaktadır. Bu nedenle okurlara anlaşılır bir üslupla yazılmış makale çağrısında bulunulur:

"Türk Yurdu'nun eksiklerini iyilik isteyerek tenkit edenlerden
işittiğimiz haklı mütalâalardan birisi de yurdun talim ve terbiyeye

¹⁹ Hasan Ali Koçer, Age., s. 171.

²⁰ Akçuraoğlu Yusuf, "İttihat ve Terakki Cemiyetinin Yıllık Kongresi", Türk Yurdu, Yıl 3, Sayı 49, 2 Ekim 1913, s. 28.

²¹ Nafi Atuf, "Talim ve Terbiye: Seciye", Türk Yurdu Dergisi, Yıl 5, Sayı: 103, 25 Şubat 1916, s. 339-341

²² M. Rahmi, "Yeni Terbiye Usulleri Almanyalı Herman Lich ve 'Yeni Mektep'i", Türk Yurdu Dergisi, Yıl 5, Sayı: 104, 9 Mart 1916, s. 348-350

müteallik (ilişkin) makaleleri az ihtiva etmekte olmasıdır. Vakıa milli bir terbiyeye hizmet etmek emelinde bulunan bir mecmuanın terbiyevî makalelere çok yer vermesi iktiza eder (gerekir). Biz memleketimizde miktarları pek az olan terbiye mütehassıslarına (uzmanlarına) müracaat ederek bu noksanımızın ikmaline muavenet etmelerini (yardım etmelerini) birkaç defa rica etmiştik. Belki ayrıca talim ve terbiyeye mahsus mecmuaların çıkmasından dolayıdır, ricamızı isaf edenler (yerine getirenler) az oldu. Maksudımız millî bir terbiye gayesine müteveccih olmak üzere zamanımızda az çok takarrür eden talim ve terbiye usûllerine ve bu usûllere vâsıl olmak için geçirilen edvara bir ilm-i mücmel (kısa bir özet) husule getirecek surette makaleler neşretmekti. Karilerimiz her sınıf ve sanata mensup kimselerden mürekkep olduğu cihetle terbiyevî makalelerimizin yalnız muallimlik ve mürebbîlik mesleğinde bulunanlara müfid(faydalı) olacak gibi mütehassısane(uzmanlık gerektiren) ve ağır yazılmayıp, herkesin anlayarak ve sıkılmayarak okuyacağı veçhile yazılması da gözettiğimiz şartlardandı.”²³

Dergide eğitimle ilgili yazılanlar şu başlıklar altında toplanabilir: Okuma yazma öğretme yöntemi yetersizdir, nitelikli öğretmen yetiştirecek öğretmen okulları azdır. Bunun yanı sıra genel olarak okullar ihtiyaç duyulan sayının çok altındadır ve eğitim ortamları eğitime elverişli değildir. Dahası ders araç ve gereçleri yetersizdir.

Çarlık Rusya'nın egemenliği altındaki coğrafya olan Kazan'dan dergiye yazılarıyla katılan İsmail Gaspıralı eğitimin içinde bulunduğu sorunları tartışır. Gaspıralı'ya göre Türkler eğitimsizdir ve eğitim görenler bile doğru dürüst okuyup yazamamaktadır: “Miladi 1881 senesinde topladığım malumata nazaran Rusya'da onaltı milyon Müslüman vardı ve bunların,Çerkeslerdenmaadası, hep Türk oğlu Türk idi. Bu Türklerin onaltı bin küsür mahalle mektepleri (iptidaiyeleri) ve 214 medrese-i Arabiyyeleri mevcut idi. Vasati olarak, her mektepte otuz çocuğun bulunduğu hesap edilirse, yarım milyon Türk yavrusunun iptidaiyelerde, medreselerde okuduğu anlaşılıyordu. Fakat heyhat! Bu hoş görünüşün, bu ümitli halin aldatıcı bir hayalden ibaret olduğu dikkatli bakanların gözüne çabuk çarpıyordu: 16 bin mektepte, yarım milyon Türk çocuğunun beşer sene ömürleri çürütülüp, onlara Türkçe beş satır okuyup yazmak bile öğretilmiyordu!”²⁴ Bu durum sadece ÇarlıkRusyası'nda yaşayan Türklerle ilgili bir sorun değil, Osmanlı coğrafyasını da içine alan bir

²³ “Talim ve Terbiye”, **Türk Yurdu**, Yıl 4, Sayı 104, 25 Şubat 1331 (9 Mart 1916), Türk Yurdu IV, Ed. Murat Şefkatli, s. 347.

²⁴ İsmail Gasprinsky (Gaspıralı), **Türk Yurdu**, I, 7, 22 Şubat 1912, 110.

sorundur. İşte bu sorun Türkçüleri, özellikle Gaspıralı'yı eğitim alanında kısa zamanda uzun yol alınabilecek yöntem arayışlarına götürür, bulur da...“Usul-i Savtiyye” adı verilen bu yöntemle günde dört saat derslik eğitimle, 40 günde de okuma yazma öğretir.Gaspıralı bulunduğu yöntemle kısa bir zaman içinde Türk Dünyası'nın okuryazar haline getirilebileceğini öne sürer. Dergide Gaspıralı'nın bu yöntemi öğretmek için Hindistan'a kadar yaptığı yolculuğa da yer verilir. Bombay'da Müslüman halkın eğitimsizliğinden etkilenen Gaspıralı, geliştirdiği yöntemi buradaki gençlere öğretir ve onları öğretmen olarak görevlendirir. Gaspıralı'nın Hindistan'daki bu çabası dönemin İngiliz ve Hint basında haber olur.²⁵ Türk Yurdu dergisi,Gaspıralı'nın bu yöntemine büyük ilgi gösterir ve Osmanlı toplumuna uygulanabilirliği okurlara anlatılır. Türk toplumunun geleceğini “mektep ve maarif” alanında atılacak adımlara bağlayan derginin yönetimi ve Gaspıralı “milli mektep”in önemine dikkat çekerler. Özellikle Gaspıralı, makalelerinde “bir milletin mahkûm düşmesi, mahkûm bir milletin yok olması mektepsizlikten ileri gelir” diyerek, on beş yıl içinde Türk topraklarında “okuyup yazmak bilmeyen bir Türk oğlu, bir Türk kızı kalmamak lazımdır” der.

Gaspıralı için eğitim, millet olmanın ön koşuludur: “Eski Türkler kan içişip kardeş olurlardı; Asya'da ata binip Avrupa'da inerlerdi. Bugün Yurtçular (Türk Yurdu'na gönül verenler. FG.) söz verişip, kardeş olup okumak ve okutmak yoluna bel bağlasalar, büyük atalarımızın çapul ve akın ordusundan daha faydalı, daha şerefli bir ‘maarif ordusu’ yapabilirler.”²⁶Bu söylem Cumhuriyetin ilk yıllarında da önemle vurgulanacaktır. “Maarif ordusu”nun neferleri olarak muallim ve muallimeler kabul edilecektir.

Türk Yurdu dergisinde alfabenin öğretilme güçlüğü-ıslah edilme zorunluluğu da tartışılır. Rusya Türkleri'nin bu alanda attıkları adımlar dergide heyecanla karşılanır. “Harf ıslahı”nın önemine vurgu yapan Ispartalı Hakkı, 3 Şubat 1912'de İstanbul Darülfünunu'nun konferans salonunda “münevverleri”ne yönelik konferans verir. Konuşması dikkat çekicidir:

“...Efendilerim!Yazımız, şu halleriyle kah yarım hiyeroglif, kah bütün hiyeroglif, kah bundan da öte bir şey... Ne bileyim, bir kargacık burgacık. Hiyeroglif bizim yazıdan daha doğru okunacaktır. Hiç olmazsa öküz başını görünce öküz diye okuyuveririm de kurtulurum. (...) Kimse inkâr edemez ki, yazımızı doğru okumak kolay değil! Kolay değil diyorum... Hayır, bu söz doğru değil, mümkün değil, demeli. Çocuklara bakınız da görünüz: Bizim yazıya göre, okumak denen şey okumak değil kıvranmak. (...) Biz yazı okuyacağız diye

²⁵ Seyyah (imzalı), “Hind'den Dönerken”,Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 200

²⁶ İsmail Gasprinsky (Gaspıralı), “Türk Yurdçularına”, Türk Yurdu, I, 7, 22 Şubat 1912, s. 109

dimamızın ne kadar serveti varsa sarf ediyoruz. Okuya okuya artık başka işe yaramak kabiliyetini kaybedip, cahil ve kötürüm oluyoruz. Bunu ben, her gün beraber çalıştığım Gayrimüslim arkadaşlarımın yanında anlayıp duruyorum: Görüyorum ki, arkadaşım Haçik Efendi, Nikola Efendi ben kadar tahsil görmemiş... Belki zekâca da geri... Fakat onlar işadamı. İş üzerinde benim apıştığım yerlerde onlar fırlayıp atılıyor. Niçin? Çünkü onlar, ben gibi vaktini aklını hirre ve hüreyre gibi kelimeleri öğrenmeye sarfetmemiş.”²⁷

Ispartalı Hakkı Bey konuşmasında Arap harflerini “tadil ederek” okuma yazmanın kolaylaştırılacağını savunur. Ona göre, çocuklar yıllarca okula devam etseler bile, okuryazar olamamaktadır. Oysa Gayrimüslimlerin aldıkları eğitim onları yaşamda daha güçlü kılmakta, yeteneklerini geliştirmektedir. “Talim ve Terbiye” başlıklı bir başka yazıda ise Ispartalı Hakkı, Maarif kurumunun bütçesinin sınırlılığından yakınır. Eğitimin günün gereksinimlerine yanıt vermeyen, ezberci tarzını, sınav sisteminin yanlışlığını ve bu sistemin gençlere verdiği zararları tartışır.²⁸

Yusuf Akçura ise, “Emel ve İdeal” adlı makalesinde, İstanbul’daki İptidaiye’lerin (ilkokulların) her boyutuyla yetersizliğini anlatır: “Hocafendi”nin okula dahi gelmediğini, hocanın oğlu veya yeğenin veya hafız efendinin yanında “sağlam ve can yakan sopasıyla” zaman zaman okula geldiğini belirtir: “... Hafız Efendi mektebin en korkunç simasıdır. Cüzü dinletmek için önüne gitmeden evvel hiddetini yumuşatmak için hocaya hazırlanan haftalıklar ona takdim olunur. Hoca, kalfa, hafız efendiler yokken mektepte bir curcunadır gider. Cüzler havada uçar, minderler bir iradan diğerine top güllesi gibi fırlatılır. Yedi sekiz yaşlık çocukların hiç işitmemesi lazım gelen sözler haykırılır. Hâsılı mahalle mektebinde hiç bir şey öğretilmez. (...) İptidaiye’den tali mekteplere geçen çocuk, dalgalar arasında kalmış yelkensisiz, dümensiz tekneye döner, bir tarafa yürüyemez. Bir şeye kuvvetle inanmaz. Hatta manevi bir şeyi sevemez bile...”²⁹ Bu makale, İmparatorluğun başkentindeki ilkokulların durumunu bütün çıplaklığıyla ortaya koyar. Öğretmen, eğitimci niteliğinden yoksundur, eğitim hemen hemen yok gibidir, ezbercidir. Dini bilgilerin de ezbere dayalı olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda, hocayla öğrenci arasında patronaj ilişkisi bulunmaktadır. Şiddetin eğitimde meşru bir araç olarak kullanılması da oldukça sorunludur. Bu kurumlarda yıllarını geçiren çocuklar, daha ileri bir eğitim ortamına geçtiklerinde, hiçbir eğitim almadıkları için neye uğradıklarını şaşırırmaktadırlar. Bir yandan eğitim“millet olma şuuru”da

²⁷ Ispartalı Hakkı, “Türklük Şuunu: Harflerimizin Islahı”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 9, 22 Mart 1912, s. 153.

²⁸ Ispartalı Hakkı, “Talim ve Terbiye”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 19, 8 Ağustos 1912, s. 167.

²⁹ Akçuraoğlu, “Emel ve İdeal”, Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 16, 27 Haziran 1912, s. 265-268

kazandırmamaktadır. Eğitimin milli bağlılığı artırması, milli hedefler tayin etmesi milletin kalkınması, ilerlemesi ve yükselmesine kaynaklık etmesi beklenir. Nitekim dergide, Balkan Savaşları'ndaki yenilgilerin nedenleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitimdeki yetersizlikleri sayılır. Bulgarlar kısa bir sürede eğitimle büyük bir kalkınma hızı yakalamış ve birbirine kenetlenmiş Osmanlı ordularını yenmiştir. "Balkan devletleri Türkiye'yi muharebe edip yenmediler, belki Balkan milletleri Avrupa-yı Osmaniye'deki harabelere mâniasız(engelsiz) olarak girdiler. Türkün yıkılması muharebeden değil, idaresizlikten oldu... Bulgar kralı Türk padişahını yenmedi. Bulgar muallimi Türk muallimini yendi... Balkan milletleri Türk milletini yendi; Türkiye'nin eski asker tabiatı buna mani olamadı."³⁰

Eğitim ideal vermekte ve milli amaçlar yaratmakta yetersizdir. Yusuf Akçura'ya göre azınlık okulları da Türk gençlerine kendi ideallerini aşlamaktadır.³¹ Akçura'nın yazısına Tanin Gazetesi'nden yanıt veren Üsküdar Amerikan Koleji mezunu Halide Edip, bütün azınlık okullarında misyonerlik yapılmadığını, genelleme yapmanın haksızlık olacağını söyler ve "Tahsilde idealsizliği yapan sadece ecnebi mektepleri değildir" der. Yusuf Akçura, Halide Edip'in yazısına dergiden yanıt verir. Akçura'ya göre eski medreseler çağını doldurmuştur. Ancak, bu mektep ve medreselerin birçok kusurları olmasına rağmen yine de kökleşmiş hedefleri bulunmaktaydı. Yeni okulların ise amaçları-idealleri yoktur. "Ecnebi mektepleri, mensup oldukları din, millet veya cemiyetin menfaat ve maksadını gözeterek ona göre şakirtlerine emel telkin ve telkih ediyorlar. Ve bundan memleketimizde emel anarşisi oluyor. (...) Ecnebi mekteplerinden çıkan kadın, erkek kim olursa olsun -bilaistisna- gayesiz, hatta belki muzır bir insan olmaya mutlaka mahkûmdur" diye de hiç düşünmedim. Binâenaleyh müddeanızın(iddianızın) ikincisinde de fikren ihtilafımız yoktur."³² Azınlık okulları tartışmasına "Hak" gazetesine yazdığı bir yazı ile Nezihe Muhlis Hanım (Muhittin) da katılır. Kendisi bir Fransız okulundan mezun olmuştur. Mezun olduğu okulda kendi milliyetine değer verildiğini, Akçura'nın düşüncesine katılmadığını yazar: "Ecnebi mektepleri hakkındaki fikrinizi kabul etmiyorum. İnsan orada muhtelif kavmiyetleri görerek kendisinin, ne olduğunu düşünmeye, belki de kendisinin Türk olduğunu anlayıp hükmetmeye bir vesile bulur. Ecnebi mekteplerinde kendi milliyetleri pek muhterem tutulduğundan insanda hiss-i millî daha kuvvetli, daha çabuk doğar. Halide Edip Hanımefendi'nin fikirlerine müşterekim(aynı fikirdeyim)."³³ Akçura eğitimle ilgili endişelerini yazmayı sürdürür. Eğitimin dilinin Türkçe olmamasını bir felaket olarak değerlendirir. Akçura bir Türkçü dostunun sözlerini şöyle aktarır: "Tarih ve coğrafyanın, ilim ve

³⁰ K.N. "Mağlubiyetin Sebepleri," Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 27, 29 Kasım 1912, s. 62.

³¹ Akçuraoğlu Yusuf, "Emel ve İdeal", Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 16, 27 Haziran 191, s. 268.

³² Akçuraoğlu Yusuf, "Halide Edip Hanımefendi Hazretlerine", Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 18, 25 Temmuz 1912, s. 302-303

³³ Akçuraoğlu Yusuf, "Halide Edip Hanımefendi Hazretlerine", s. 304

fennin yabancı bir dilde okutulması, kendi lisanında tadrise muktedir olmayan ‘Hotanto’ vahşilerince makul ve makbul olabilir, ama bizim için züldür. Ben Sultani’de iken Fransızca asıl, Türkçe kuyruk idi. Sanı ve korkarım ki hala öyledir.”³⁴

Derginin yazarlarından Ispartalı Hakkı, gözlemleri ve deneyimlerinden hareketle eğitimin içler acısı durumunu anlatır. Ona göre okullarda verilen dersler geçmiş yılların tekrarıdır, amaçsızdır ve anlaşılmaz sözlerle doldur. Öğretmenler yetersiz, okullar harap haldedir. İyi eğitim verildiği varsayılan okullara kayıtlar rüşvetle yapılabilmektedir. Orta sınıftan gelen ailelerin bile çocuklarının eğitimi için yeterli maddi güce sahip olmaması durumun ciddiyetini gösterir. Ispartalı Hakkı kendi çocuğunun eğitimiyle ilgili endişelerini dile getirirken, eğitimin genel durumu hakkında da bilgi verir: “... Maarif erkânından bir bildiğin yanına uğrayıp faciayı hikâye ediyorum. Ondan da cevabımı alıyorum. Hem de kulağıma eğilmeden, sesini yavaşlatmadan. Evet, muallim yok, tadrıs için kitap yok. Mektep binaları öyle... Hepsinden sonra da para yok diyor. Bu söz, ok üstüne hançer oluyor. Yutkunarak yüreğimden sızan kanları yudum yudum yutarak işime gidiyorum.”³⁵ Yatılı okulda öğrenci olan oğlunun aldığı eğitimden de söz eden Ispartalı Hakkı’nın tespitleri durumun ne kadar kötü olduğunu göstermektedir. Nedensiz yere ceza alan ve eve çıkma izni kaldırılan çocuğunun durumunu şöyle aktarmıştır: “Ertesi perşembe çocuk gelir. Ne o? Gelecek Perşembe ben gelemeyeceğim. Bırakılmayacağım. Çünkü izinsizlik cezası almışım. O ne? Bilâ-af izinsiz. Kıraat dersinde bir şey soruldu, bilemedim. Nasıl şey Bürgân-ı ateş-feşan, yok yok bunu bilirim... Kehkeşan-ı asuman, zîb-i dirahşan gibi bir şey. Pek bilemiyorum. Muallim ceza yazdı. Niçin bilemedin? Bilemedim. Niçin mazeretini söyleyip af istemedin? Muallim affetmez. Birisi af istedi, yalvaracak oldu. Muallim iki eli pantolonun ceplerinde ‘Bozukluk yok’ diye cevap verdi, tahkir etti (hakaret etti). Ben nasıl bir şey diyebilirim. Ne yapayım, cezamı çekerim...”³⁶

Ispartalı Hakkı’ya göre eğitimde dayak cezasından daha fazla çocuğu etkileyen ceza “arkadaşlarını arasında izzet-i nefsinin kırılması”dır. Çocuğa uygulanan psikolojik şiddeti saptayan Ispartalı Hakkı’ya göre çocuk; günün toplumunda evde gördüğü değeri okulda görmez.³⁷ Çocuk, “Hakir bir varlık değildir, azim bir varlıktır. Tazim edilir, edilmelidir.” Çocuğa verilen cezanın onu küçültmek ve alçaltmak için değil, bilakis onu yetiştirmek ve yüksekliğini göstermek için uygulanmalıdır. Ispartalı Hakkı, eğitime genel bütçeden ayrılan kaynaklar da yetersiz bulur. Maarifin diğer kurumlardan daha da kötü durumda olduğunu belirtir.³⁸

³⁴ A.Y. (Akçuraoğlu Yusuf), “Talim ve Terbiye: Düşünülecek Meselelerimizden”, Türk Yurdu, Yıl 4, Sayı 75 21 Ocak 1915, s. 40-41

³⁵ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağ Var, Yüreğinde Dağ Var”, Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 19, 8 Ağustos 1912, s. 314-316.

³⁶ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağ Var, Yüreğinde Dağ Var II”, Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 21, 25 Eylül 1912, s. 344.

³⁷ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağ Var, Yüreğinde Dağ Var III”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 28, 12 Aralık 1912, s. 66-68.

³⁸ Ispartalı Hakkı, “Kimin ki Dağda Bağ Var, Yüreğinde Dağ Var IV”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 34, 6 Mart 1913, s. 167-170

4. Eğitim Ortamları ve Araçlarına İlişkin Sorunlar

“İslam âleminin her tarafında olduğu gibi Hint’in Müslüman mektepleri de harap ve berbattır.”³⁹İspartalı Hakkı’nın yanı sıra Abdülbaki Fevzi de eğitimle ilgili gözlemlerini anlatır. İstanbul’dan İzmit’e yaptığı bir geziye ilişkin izlenimini aktarır. Ona göre her yerde olduğu gibi İzmit’te eğitime karşı ilgi gösterilmemektedir. Okul binaları son derece kötü, bakımsız ve kirlidir. Beş yıllık İdadide öğrenci sayısı 200’ü geçmez. Oysa nüfus 5 bin haneden oluşmaktadır:

“(…) Yukarıpazar’da bulunan diğer iptidaisini de gittim gördüm. Fakat mektep olmaktan çok uzak buldum. Gayet dar bir küçük oda büyüklüğünde iki dershanede talebeler biri biri üzerine oturmuşlar gibi sıkışmışlardı. Dershanelerin arasında bir muallim odası bulunuyordu ki, buna oda demeye dil varmıyor. Asıl acınacak, ağlanacak ciheti buralar değil, daha vardı. O da birinci sınıf dershanesi yapılan abdesthanelerin üzerindeki yerdir ki, kokudan, rutubetten baş sokulamayacak derecede olan bu mahal hem üç sınıfın teneffüshanesi hem de taamhanesi(yemekhane) vazifesini görüyordu! Burada sıralar falan yoktu. İki dizleri üzerinde akşama kadar oturan mini mini yavrucuklar, -kendilerinden bıkmış, usanılmış olmalı ki- buraya ölsünler diye atılıvermiş idiler. Burada gözlerimden yaşlar aktığını saklayamam.”⁴⁰

Aynı dönemde Kayseri, İzmir, Adapazarı ve Konya gibi pek çok ilde de okular aynı durumda olduğuna ilişkin yazılar dergide yer alır. Oysa Gayrimüslimler eğitimlerini modern binalarda yapar ve en iyi eğitim olanaklarına sahiptir. Türk çocuklarının gittiği okulların ise çoğunlukla ahırdan bozma, havasız, rutubetli fiziki mekânlardır.

Bir başka soruna Nâfi Atuf değinir. Ona göre eğitim sistemi çocuklarda zekâ gelişimi öldürmekte, onları donuk, şaşkın ve tembel kimselere dönüştürmektedir. O da fizik imkânsızlıklardan, “in” gibi sınıflardan, kuru ekmek parçası ile karnını doyurmak zorunda kalan öğrencilerden, pis sınıflardan söz etmiştir. Ona göre bu sorunların çözümü için eğitime daha fazla kaynak ayrılmak ve öğretmen maaşları arttırılmak gerekir.⁴¹

Ahmet Edip’e göre okullardaki kapıcıdan, hademeye, müdüre dek çocuklara hakaret ve tehdit edilmekte, ceza ile korkutularak benliği yok edilmektedir. Ayrıca eğitim müfredatı karmaşık, ağır ve lüzumsuz birçok bilgilerle doludur. Öğrenciler, öğretilen bilgilerin neye yarayacağını bilmemektedirler. Eğitim ezber ve tekrar üzerine kuruludur. Deney, gözlem ve uygulama hiç

³⁹ Seyyah (imzalı), “Hind’den Dönerken”, Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 199-200.

⁴⁰ Abdülbaki Fevzi, “İzmit” Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 27, 28 Kasım 1912, s. 58-59.

⁴¹ Nâfi Atuf, “Maarifimiz Hakkında II”, Türk Yurdu, Yıl 5, Sayı 112, 29 Haziran 1916, s. 117-120.

yoktur. Güzel sanatlar, beden eğitimine hiç rastlanmadığı için çocuklar sağlıklıdır. Aileler çocuklarını okula bırakır, bir daha arayıp sormazlar. Beklenen yegâne şey “sükût ve itaattir.”⁴²

Derginin yazarlarından Tevfik Nurettin de okullarda çocukların “milli terbiye” almadığından yakınıdır. Oysa Rum ve Ermeni çocukları geçmişini bütün ayrıntılarıyla hem okulda hem de ailesinde öğrenir. Türk çocuklarının milliyeti hakkında edindiği bilgi papağanın ezberine benzer. Tevfik Nureddin ders kitaplarının yetersiz olduğunu, üstelik de alfabe kitabının doğrudan doğruya Fransızca bir kitaptan çevrildiğini belirtir. Ona göre, Osmanlı eğitimcilerin yazdığı ders kitapları da pedagojik yönden yetersizdir. Bu kitapların çoğu, alanında uzman olmayan kişilere yazdırılmış ve niteliksiz görseller kullanılmıştır. Kitaplarda izlenen bir metoda da rastlanmamaktadır. Bütün bunların sonucunda da milli kültür ve bağımsızlık söz konusu olmayacaktır. Çünkü “Bulgarları, Sırpı, Grekleri kurtaran ve yaşatan amillerden en birincisi milli elifbaları, milli kitapları olduğu bence muhakkaktır”.⁴³

5. Kadınların Eğitimi

Türk Yurdu dergisi, yayınlandığı ilk sayıdan itibaren kadın sorununu, toplumun sorunu olarak ortaya koyar. Kimi kez cesur bir üslupla, kimi kez de “Şimal Türkleri’ndeki kadınlar”ın yaşamlarından kesitler anlatılarak kadının toplumsal yaşama katılmasının ve üretkenliğinin önemine dikkat çekilir. Bu yazılar aracılığıyla “Kadının İnsan Hakları”nın evrenselliğine dikkat çekilir. Öte yandan kadının aile içinde ve toplumda bir özne olarak kabul edilmesi gerektiği bazen dolaylı, bazen de doğrudan örneklerle anlatılır.

Türk Yurdu dergisi, kadınların toplumdaki konumundaki geriliğin nedeni olarak, toplumun son birkaç yüzyılındaki “yanlış inançlar”ın etkin olması gösterilir. Orta Asya Türk topluluklarında kadınların durumunun daha ileri olduğu anımsatılır. Derginin yazarlarından Dr. Fuat Sabit’in konuyla ilgili düşünceleri, Türk Yurdu yazarlarının genel söylemidir: “... Asya’yı asırlarca altüst eden bu doğru ve erkek insanları burada -Anadolu ve Rumeli’de- münkarız olmuş üç büyük içtimai heyetin enkazı bekliyordu; İran, İslam, Bizans. Türkler bunların memleketlerine sahip olmakla beraber pek yazık ki onları müstevlilerin ayakları altında bırakan içtimai ve ahlaki hastalıklarına da varis oldular; Cengâver ruhları yumuşadı; Asya bozkırlarının, Altay dağlarının temiz, gürbüz ahlakları bozuldu; eski töreyi bıraktılar; Türk kadını içtimai hayattaki mevkiini kaybetti, cemiyetin hayatına masraf olması lazım gelen faaliyetini, inceliğini bundan sonra ‘çürük kafesler’ arkasında, loş odaların izbeliklerinden ‘hurafeler doğurmaya’ sarf etti...”⁴⁴Bu düşünceyi Gökâlp ve Selahaddin

⁴² Ahmet Edip, “Kızma”, Türk Yurdu, Yıl 2, Sayı 29, 26 Aralık 1912, s. 86-88.

⁴³ Tevfik Nureddin, “Türk İptida-i Mektep Kitapları,” Türk Yurdu, Yıl 1, Sayı 22, 19 Eylül 1912, s. 362-364.

⁴⁴Fuat Sabit, “Anadolu Duygularından”, Türk Yurdu, II, 28, 12 Aralık 1912, 71

Asım da ⁴⁵ dile getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki, “kadınların altı yüz yıl boyunca ezildiği” ve Aydınlanmanın itici gücü olacağı doğrultusundaki söyleme Türk Yurdu dergisi öncülük eder.

Türk Yurdu dergisi, kadınların eğitimden yoksun bırakılmasından büyük rahatsızlık duyar. Kadınların eğitimini temel sorunlar arasına yerleştirir. Rusya Türkleri'nin kadınların eğitime verdiği öneme vurgu yapılır. Yanı sıra Anadolu'daki Gayrimüslimlerin kız okullarının gelişmişliğini gözler ve kendi çocuklarının benzer eğitimden geçme özlemini dile getirirler. Açılan her kız okulunun haberi dergide sevinçle karşılanır. “Hususi muhabirlerden” İzzet Ulvi'nin 4 Mart 1328 tarihli Eskişehir izlenimlerini anlattığı yazısında da bunu görmek olasıdır: “İslam kızları için Bosnalı bir zatın iyi bir teşebbüsünü haber aldım. Bu adam bir kız sınaî mektebi açmış. Burada kızlar okuyacaklar, çalışacaklar, çorapçılık, fanilacılık gibi bir şey de öğrenmekle beraber icabında günlük ücret alacaklarmış. Mektebin epeyce talebesi mevcutmuş.” ⁴⁶

Kadınların toplumsal alandaki üretkenliklerine büyük önem veren Türk Yurdu dergisi, milli ekonominin gelişmesinde, ülkenin kalkınmasında kadınların katkısı olacağını vurgular. Kadın emeğini önemseyen yazıların yanı sıra, kadınların zekâlarıyla da toplum için gurur kaynağı olabileceklerine ilişkin yazılara yer verilir. Bu yazılar arasında, İstanbul'dan Rusya'ya deniz yoluyla giden Halim Sabit'in, gemideki izlenimlerini anlattığı yazıdaki bir Rus kadına ilişkin söyledikleri anlamlıdır:

“Vapur arkadaşarımdan bir hanım, Kiev şehrinde kızlar mekteb-i idadisi muallimlerinden uzun boylu sarı bir Rus'un zevcesi fikir ve zekâsıyla nazar-ı dikkatimi celbetti. Bu kadın konuşurken, muttasıl mubaheseye girişiyor ve hayat-ı içtimaiyye ve ahlakîyenin ıslahını kendilerine emel edinerek çalışanlar beyninde sosyalistler kadar fedakâr, gayyur, insaniyetin atisi itibarıyla onlardan daha nafi bu unsur-ı faal ihtimali bulunmadığını ileri sürüyor ve dava ettiği bütün meseleleri o kadar ince bir surette tahlil ile ispat ediyordu ki, genç bir kadının bu kadar cevval bir fikr-i tahliliye malikiyetie hayran kalıyordum. Muhatabı, zevcinin arkadaşı olduğunu zannettiğim orta yaşlı bir adam, kadını iskat ve ilzama çok çalışıyor ise de bir türlü muvaffak olamıyordu. Kadının zevci hiçbir tarafı iltizam etmiyor, ancak sevdiği derhal duyulan zeki refikasının güzel sözlerini yüzüyle gözüyle alkışlıyordu.” ⁴⁷

⁴⁵Konuyla ilgili bkz. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Tarihi, MEB, İstanbul, 1970; Selahaddin Asım, Osmanlıda Kadınlığın Durumu, Arba Yayınları, İstanbul, 1989

⁴⁶ İzzet Ulvi, “Kayseri'ye Doğru”, Türk Yurdu, I, 11, 28, 18 Nisan 1912, s. 182

⁴⁷ Halim Sabit, “Altaylara Doğru”, Türk Yurdu, Yıl I, 12, 2 Mayıs 1912, s. 198.

Halim Sabit'in ifadesindeki hayranlık, Osmanlı'nın aydın erkeklerinin kadınların konumunun iyileştirilmesine yönelik genel bir özlemidir. Yazar, kadınların eğitimi sonucu kamusal ve özel alanda güçleneceği düşüncesindeydi. Edhem Nejad da benzeri bir yaklaşım içindedir. Kadınların Manastır'daki konumunu irdelediği ve aile hayatı üzerine yazdığı makalesinde halkın eğitime artan ilgi gösterdiği belirtmektedir. Ancak Edhem Nejat, kadınların eğitimindeki yetersizliğe de dikkate çekerek, "inas mekteplerinin kabahatli" olduğunu söyler. Bu okullarda görgü kurallarının yeterince öğretilmediği, çocukların ailelerine saygı ve itaatlerinin yetersiz olduğunu yazar.⁴⁸

6.Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Yurdu'nda Eğitim

Anadolu'nun Batılı güçler tarafından işgali ve Kurtuluş Savaşı sürerken Türk Yurdu dergisi yayınlanamaz. Yazarların pek çoğu Kurtuluş Savaşı'na desteklemek için Anadolu'ya geçer. Bu yıllarda savaş sürmesine karşın eğitim sorununa Ankara Hükümeti büyük önem verir. Büyük Millet Meclisi'nde eğitimle ilgili bazı kararlar alınır. 28 Aralık 1920'de Türk Yurdu'nun önemli simalarından Hamdullah Suphi Milli Eğitim Bakanlığı'na (Maarif Vekilliği) getirilir. Eğitimin içinde bulunduğu sorunlar çok fazladır. Her şeyden önce öğretmenler aylardır maaş almamaktadır. Bu koşullarda eğitim sorunlarını saptamak ve çözümler üretmek için 16 Temmuz 1921'de bir Maarif Kongresi düzenlenir. Kongrede bir konuşma yapan Mustafa Kemal, eğitimin milli ve eski devrin hurafelerinden sıyrılmış olacağını ilan eder. Bu sırada düşman Ankara'ya doğru ilerlemektedir.⁴⁹

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından eğitimle ilgili en önemli yasa 1924 yılında çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu", yani Eğitim Birliği Yasası'dır. Tanzimat'tan beri süregelen eğitimdeki ikilik kaldırılır. Günün koşullarında işlevini yitirmiş olan medreseler kaldırılmış, bütün okullar Maarif Vekâlet'ine bağlanmıştır. Yabancı okulların denetlenmesi için de bir tüzük hazırlanarak, hükümetin yabancı okullardan beklentileri belirlenmiştir:

"Hiçbir okul kitabında Türklerin aleyhinde bir kelime ve ifade bulunmayacak, Türklerin dününü ve bugününü kötüleyen cümlelere rastlanmayacaktır. Türk tarihine ve coğrafyasına dair en ufak bir yanlış görülmeyecektir. Türk toprakları hiçbir memleketin parçası olarak gösterilmeyecektir. Kitaplarda hiçbir yabancı memleketin propagandası yer almayacaktır. Bütün yabancı okullarda haftada beş saat Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası okutulacaktır. Bu dersleri okutan öğretmenler Türk olacak ve Eğitim Bakanlığı tarafından seçilecektir. Okullarda her türlü din propagandası yasaktır. Dini

⁴⁸EdhemNejad, "Manastır'da Hayat-ı Aile", Türk Yurdu, Yıl I, Sayı 8, 7 Mart 1912, s. 136-137

⁴⁹İsmail Hakkı Tonguç, Age, s. 281

semboller ancak okulların kiliselerinde bulunabilir. Okul kitaplarının hiçbirisinde dini telkinler yapan semboller bulunmayacaktır.”⁵⁰

Bu açıklamayla eğitim yabancı okulların misyonerlik faaliyetleri yapmaları yasaklanmıştır Mustafa Kemal, eğitim alanında yapılan reformların amacını şöyle anlatır:

“Devlet bünyesinde yüzyıllar boyu derin idari ihmallerin neden olduğu yaraları iyileştirmede verilecek emeklerin en büyüğünü hiç kuşku yok ki, irfan yolunda esirgememiz lazımdır... Şimdiye kadar takip olunan öğretim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde, önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir Millî Eğitim Programı’ndan söz ederken, eski devrin boş inançlarından ve yaradılış niteliklerimizle hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî karakterimiz ve tarihimizle uyumlu kültür kastediyorum. Çünkü millî dehamızın tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültür, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Fikrî kültür, ortamla uyumludur. O ortam milletin karakteridir”⁵¹

Mustafa Kemal’in ısrarla vurguladığı eğitimin milli olması düşüncesi, Türk Yurdu dergisinin de yayınlanma amaçları arasındaydı. Bu eğitimin ana özelliği ise laik ve bilimsel olmasıdır. Böylece çağdaş kuşaklar yetiştirilecektir. Ayrıca eğitimin günün ihtiyaçlarına bağlı olarak yeniden ele alınacağı da vurgulanmıştır. Bu doğrultuda alınan önemli bir karar da harf devrimidir. Harf devriminin en önemli gerekçesi okuma yazmanın daha kolay hale getirilmesidir. Arap harflerinin Türkçe sesleri karşılayamaması, okuma yazmayı zorlaştırması, aynı kelimenin farklı anlamlara gelmesi Türk Yurdu’nda da sorun olarak yıllar boyu ele alınmıştı. Bu sorunları gidermek için bazı ses ilaveleri ile Latin alfabesi benimsenerek, ülkede bir eğitim seferberliği başlatılır. Bu dönemde özellikle öğretmen okullarına ayrı bir önem verilmiş, bu yeni öğretmen kadrosunun Anadolu’nun yazgısını değiştireceği düşünülür. 1924’ten sonra Türk Yurdu dergisinde benzeri bir söylem söz konusudur.

Dergini yazarlarından Kolombiya Üniversitesi Eğitim Fakültesi mezunlarından olan Mehmet Safvet, Türk eğitim sisteminin Batılı karakterini öne çıkararak Doğu uygarlığının yenilgiyi kabul ettiğini belirtir. Yazara göre kendine hedef olarak Batı’yı seçen Türk Devleti’nin bunu başarabilmesinin yolu eğitimden geçmektedir. “Türkiye’nin bugün karşılaştığı en mühim

⁵⁰İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 983, s. 660.

⁵¹Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt 2, s. 16-17.

mesaîlden(sorunlardan) birisi ve hakikaten en mühimi bir garp zihniyeti, yani Avrupai düşünüş, görüş ve işleyiş tarzını nasıl en seri bir surette alabileceğimiz meselesidir. Bu mesele bittabi bir terbiye meselesidir. Avrupa medeniyeti zümresine tamamıyla dâhil olabilmekliğimiz için Avrupa terbiyesini sevmek ve benimsemek zaruretindeyiz...”⁵² Mehmet Safvet, konuyu uygarlıklar bağlamında ele almış ve Batılılaşmanın tek yolunun buna uygun bir eğitim sistemi olduğunu söylemiştir.

Bu dönemde Batı’daki eğitim modelleri dikkatle gözden geçirilir.Derginin yazarlarından Hamit Zübeyir, “Fin Yüksek Halk Mektepleri”ni tanıtır. Türk eğitimcilerine bu okulları model olarak sunar. Hamit Zübeyir’e göre bu okullar, gençlerin kültürel seviyesin yükseltmekte, ahlaki gelişimlerini, kendi kendine iş görebilmelerini sağlamaktadır. Bu okullarda tarih, edebiyat, doğa bilimleri ve uygulama dersleri yer alır. Okulların masraflarının yüzde 20’si devlet tarafından karşılanır. Bu okullarda siyaset yapılmamaktadır.⁵³

Bolu milletvekili Hasan Cemil’e göre; geçmiş Türkiye için bir “sefalet asrı” olmuş, kültürümüz “kurunu vusta”da (Ortaçağ)kalmıştır.⁵⁴ Cumhuriyet sonrasında ise karanlık çağ yıkılmış ve yeni ve aydınlık bir çağ başlamıştır. Türk devrimi, Fransız Devrimi’ne benzeten Hasan Cemil, Türk devrimi hedeflerine ulaşmak için henüz yolun başında olduğunu belirtir. Milli terbiye ile toplumdaki ayrılıkların önüne geçilecek ve bireyciliğin yerine toplumsuluk yerleşecektir. Ayrıca bu eğitim biçimi bireyin yaratıcılığını ortaya çıkaracak, mesleki gelişimini sağlayacaktır. “Ferdî menfaatleri ve zümre menfaatlerini millet ve cumhuriyetin müşterek menfaatine tabi tutan ve ferdin işini umumun hizmeti telakki eden bir camia zihniyeti, zamanımızın bilhassa iktisat hayatında ekseriya behimî bir tarzda tecelli eden müfrit hodkâmlığın yerine geçmelidir.”⁵⁵

Dergideki yazarlardan bir diğeri ise Hilmi Malik’tir. Hilmi Malik yazısında, köylünün eğitim olanaklarının ve yaşam koşullarının güçlüğüne ve düşüklüğüne dikkat çeker.⁵⁶ Ona göre Türk köylüsünün yaşam koşulları son derece kötüdür. Kullandığı teknoloji yetersiz, sahip olduğu yaşam seviyesi çok basittir. Köylünün inançları hala bilimsel düşünceden uzak ve hurafelere dayalıdır. Köyde eğitim Cumhuriyet devrimlerine kadar köy imamları tarafından yapılmış, bu eğitimle sadece dini bilgiler öğretilmiş, çağın bilgisi, bilimi ve teknolojisinden hiç söz edilmemiştir. Köylünün kalkınması iyi ve nitelikli bir eğitimden geçmektedir. Bunun için köy öğretmenleri, köylünün ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalı, köylünün yaşam seviyesini yükseltecek bir eğitim

⁵² Mehmet Safvet, “Garp Terbiyesinin Gençliğe Telkinâtı”, Türk Yurdu, Yıl 17, Cilt 21, Sayı 198, Nisan 1928, s. 205.

⁵³ Hamit Zübeyir, “Fin Yüksek Halk Mektepleri Programı”, Türk Yurdu, Yıl 19, Cilt 23, Sayı 218, Kânunuevvel 1929, s. 29-33.

⁵⁴ Hasan Cemil, “Milli Terbiyemizin Hedefleri”, Türk Yurdu, Yıl 21, Cilt 26, Sayı 233, Mart 1931, s. 1-9.

⁵⁵ Hasan Cemil, A.g.m., s.6.

⁵⁶ Hilmi Malik, “Köylü Çocuklarımızı Yükseltmek Çareleri”, Türk Yurdu, Yıl 18, Cilt 23, Sayı 206-208, Kânunuevvel 1929, s. 31-35.

vermelidir. Köylerde düzenli bir biçimde konferanslar, etkinlikler, sinema gösterimleri yapılmalı, köyün dünyadan yalıtılmış haline son verilmelidir.

Mustafa Kemal, Bursa Türk Ocağı'nı ziyareti sırasında yaptığı konuşmada "milletin hayatını daima hassas ve yüksek bulundurmak ve zihinlerindeki eski pasları atmak için en kuvvetli istinatgâh Ocaklardır. Ben de böyle bir Ocakta bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Tarz-ı mesainizde muvaffakiyetinizi gördüm. Tebrik ve teşekkür ederim" demiştir.⁵⁷ Nitekim Bakanlar Kurulu'nda alınan kararla Ocakların bu çalışmalarına destek verilmesi istenmiştir. 3 Mayıs 1341 (1925) tarihinde alınan kararda Türk Ocaklarının kültürel ve medeni kalkınmada gösterdikleri başarıları artırmak için Ocağa yardımcı olunması istenilmiştir. "Harsî ve medenî inkişafâtımızda(kültürel ve medeni gelişimimizde) başlıca avâmilden(etkenlerden) addolunan Türk Ocakları'nın vazifelerinde muvaffak olmalarını temine çalışmak hükümetin siyaseti icabâtındandır. Alelumûm(genellikle)rüesâ-yı idarenin (yöneticilerin) Türk Ocakları'na muzâheret-i mütemâdiye(devamlı destek) ile muavenet eylemeleri (yardım etmeleri) ve bunların terakkî(ilerleme) ve tekâmüllerine (gelişmelerine) çalışmaları matlûb(istenmekte) ve mültezemdir(gereklidir)."⁵⁸

7.Sonuç

Türk Yurdu dergisi 20 yıllık yayın yaşamı boyunca Türk dünyasında "milli bilinç yaratma" amacını sürdürür. Dergideki makalelerde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunlar bütün boyutlarıyla ele alınır. Derginin ilk döneminde, Osmanlı coğrafyası küçülmekte, çeşitli cephelerde büyük kayıplar verilmektedir. Balkan Savaşları'nın sonucunda özellikle Edirne, Bursa ve İstanbul'a kitlesel göçler gerçekleşmiştir. Öte yandan toplum büyük bir umutsuzluk, çözümsüzlük içindedir. Bu sorunlara bir de yoksul köylü kitlelerinin içinde bulunduğu çaresizliği eklemek gerekir. İşte Türk Yurdu dergisi, bütün bu sorunların çözümü olarak eğitimi görür. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu özellikle son iki yüzyılında, Batı'nın gerisinde kalmış, giderek her açıdan bağımlı ilişkiler içine girmiştir.

Dergide 1911-1918 yılları arasında Osmanlı eğitim sistemindeki eksikler saptanır, sorunların kökleri analiz edilir ve çözümler üretilmeye çalışılır. 1924 yılından sonra ise Cumhuriyet devrimlerinin eğitim atılımlarının arkasında durur. Batı'daki köylünün kalkınması için uygulanan eğitim örnekleri derginin sayfalarında yer bulur. Dergi kapandığı 1931 yılına dek laik ve bilimsel eğitimin sözcülüğü yapılı.

⁵⁷ "Bursa", Türk Yurdu, Yıl 14, Cilt 17, Sayı 174, Ekim 1925, s. 61.

⁵⁸ "Ocakların İdare Heyetleri", Türk Yurdu, Yıl 14, Cilt 16, Sayı 170, Haziran 1925, s. 140.